

DİJİTAL NEZAKET ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇEYE UYARLANMASI

SümeYra GEÇER

Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye
sumeyragurbuzer@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-4932-0008

Hülya YILDIZLI

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
hulyayildizli@iuc.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-4450-2128

Ahmet SABAN

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye
ahmet_saban@yahoo.com
Orcid ID: 0000-0001-7665-6936

Makale Geliş Tarihi: 13/06/2024 **Makale Kabul Tarihi:** 16/06/2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Geçer, S., Yıldızlı, H., Saban, A., (2025). Dijital Nezaket Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye

Öz

Dijital vatandaşlığın bir bileşeni olarak kabul edilen dijital nezaket, bireylerin çevrimiçi ortamdaki olumlu sosyal davranışları anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın amacı Jones ve Mitchell (2021) tarafından geliştirilen Dijital Nezaket Ölçeği'ni Türkçeye uyarlamaktır. Öncelikle Beseler, Jones ve Mitchell (2016) tarafından geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeği daha sonra Jones ve Mitchell (2021) tarafından yeniden düzenlenmiştir. Araştırma, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 453 ilköğretim 4, 5 ve 6.sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin "çevirigeri çeviri" işlemleri bir çeviri ekibi tarafından yürütülerek geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğe ait verilerde Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. AFA sonuçlarına göre ölçek, tek faktörlü ve 4'lü Likert tipi sekiz maddeden oluşmaktadır. DFA analizleri de bunu desteklemektedir. KMO .760 ve Bartlett testi χ^2 değeri 635.096 (sd=28, p=.000) bulunmuştur. Uyum iyiliği değerleri ise (Normlandırılmış Ki-kare (χ^2 /sd) değeri 2.87; RMSEA=.06, GFI=.97, AGFI=.95, CFI=.94 ve TLI=.91) kabul edilebilir aralıklarda bulunmuştur. Ölçeğin Kronca Alpha katsayısı da 0.725'dir. Analiz sonuçları ölçeğin, 10-12 yaş aralığındaki öğrencilerin dijital nezaket düzeylerini ortaya çıkarmada kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: dijital nezaket, dijital vatandaşlık, 10-12 yaş, çevrimiçi davranışlar

- Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.
- Bu çalışma, 26/07/2024 tarih 2024/63 sayılı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul'undan izin alınarak gerçekleştirilmiştir.

ADAPTATION OF THE DIGITAL CIVILITY SCALE INTO TURKISH

Abstract

Digital civility, recognised as a key component of digital citizenship, refers to the positive social behaviour of individuals in online environments. This study aims to adapt the Digital Civility Scale developed by Jones and Mitchell (2021) into Turkish. The original Digital Citizenship Scale was developed by Beseler, Jones, and Mitchell (2016) and was later revised by Jones and Mitchell (2021). The study was conducted with 453 fourth, fifth, and sixth-grade students selected using purposive sampling. A professional translation team carried out the translation and back-translation processes, and validity and reliability analyses were conducted. Exploratory and confirmatory factor analyses were conducted on the scale data. According to the exploratory factor analysis (EFA) results, the scale consists of a single factor and comprises eight items on a 4-point Likert scale. This structure was confirmed by the confirmatory factor analysis (CFA). The KMO value was found to be .760 and the Bartlett's test yielded a chi-square value of 635.096 ($df = 28$, $p = .000$). The goodness-of-fit indices ($\chi^2/df = 2.87$; RMSEA = .06; GFI = .97; AGFI = .95; CFI = .94; TLI = .91) indicate an acceptable model fit. The results indicate that the Turkish version of the scale is a valid and reliable instrument for measuring 10 to 12-year-old students' level of digital civility.

Keywords: digital civility, digital citizenship, 10-12 years old, online behaviours

Giriş

Dijital teknoloji kullanımının artmasıyla birlikte bireyler zamanlarının çoğunu internet ortamında aktif olarak geçirmektedirler. "We Are Social" tarafından yayınlanan 2024 yılı Dünya Dijital Raporuna göre, dünya nüfusunun yaklaşık %66'sı ve Türkiye nüfusunun da yaklaşık %86'sı interneti günde yaklaşık 6 saat 40 dakika aktif olarak kullanmaktadır. 16-24 yaş arasındaki kullanıcıların sohbet ve mesajlaşma, sosyal ağlar, arama motorları ve alışveriş sitelerini günlük olarak sıklıkla kullandıkları ifade edilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2021) verilerine göre 6-15 yaş grubundaki çocukların internet kullanım oranı 2013 yılında %50,8 iken 2021 yılında %82,7'ye yükselmiştir. Çocukların %90,1'i hemen her gün, %8,5'i haftada en az bir defa, %1,4'ü ise haftada bir defadan az çevrimiçi olmaktadır.

Dijital teknolojilerin günlük yaşantının ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle birlikte bu teknolojilerin doğru ve yanlış kullanımı son derece önemli bir konu olmuştur. İnternet kullanıcılarının çevrimiçi ortamda bazı beceri ve davranışlara sahip olması beklenmektedir. Bunlardan en önemlisi internet ortamında bireylerin vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olmalarıdır (CoE, 2021). Böylece dijital teknolojiler vatandaşlık kavramının dönüşüme uğramasına sebep olmuştur (Law, Chow ve Fu, 2018). Bu dönüşüm coğrafi sınırlara dayalı "geleneksel vatandaşlık" anlayışı yerine tüm insanları ortak paydada buluşturan "dijital vatandaşlık" anlayışına bırakmıştır (Kim ve Choi, 2018).

Dijital vatandaşlık, bireylerin çevrimiçi ortamda toplum ve devletle ilgili konularda katılım becerisi göstermeleri ve eylemlerinin sorumluluğunu üstlenerek teknolojiyi kullanırken uygun tutum ve davranış sergilemeleri olarak ele alınmaktadır (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007). Farmer (2011, s. 388) dijital vatandaşlığı "teknolojiyi güvenli, sorumlu, eleştirel, üretken ve toplumsal olarak kullanma becerisi" olarak kavramsallaştırmaktadır. Teknolojinin doğru, etik ve ahlaki kullanımını içeren dijital vatandaşlık alanyazında farklı boyutlarda ele alınmıştır (Choi, 2016; Common Sense Media, 2020; Google ve iKeepSafe, 2021; Hui ve Campbell, 2018; Microsoft, 2021; Ribble, 2015). Örneğin Ribble (2015) dijital vatandaşlığı dokuz alt boyutta ele almıştır: "dijital erişim", "dijital ticaret", "dijital iletişim", "dijital okuryazarlık", "dijital etik",

“dijital hukuk”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital sağlık” ve “dijital güvenlik”. Ayrıca bu dokuz boyutun birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu daha iyi anlamlandırmak adına öğretmen ve diğer uygulayıcılara öğrencilerin dijital teknolojilerin yanlış kullanımı üzerinde anında etki yaratabilecek bir plan sunmuştur. Bu plan, dijital teknolojilerin öğrenci üzerindeki etkisini üç temel başlık altında ele almaktadır: (1) öğrencinin öğrenmesini ve akademik performansını doğrudan etkileyen durumlar, (2) genel okul ortamını ve öğrenci davranışlarını etkileyen durumlar ve (3) okul dışındaki öğrenci yaşamını etkileyen durumlar. Bu yönüyle plan, dijital vatandaşlık eğitimi verecek uygulayıcılar için bir rehber niteliği taşımaktadır. Dijital vatandaşlığın karmaşık ve çok boyutlu bir kavram olduğunu düşünen Choi (2016) ise bu kavramı “etik”, “medya ve bilgi okuryazarlığı”, “katılım” ve “eleştirel direnç” olmak üzere dört alt boyutta ele almıştır. Ribble ve Choi tarafından sunulan yaklaşımlarda dijital vatandaşlığı anlamaya ve açıklamaya yönelik birbiriyle örtüşen alt boyutlar bulunmaktadır (Kurt ve Odabaşı, 2021).

Dijital vatandaşlığın bir bileşeni olarak ele alınan ve alt boyutlarıyla da doğrudan ilgili olan “dijital nezaket” kavramı teknolojiyle hayatımıza giren bir kavramdır. Beseler vd. (2021) dijital nezaketin dijital vatandaşlığın bir bileşeni olduğunu ifade etmektedir. Nezaketli davranış, bireyin olumlu, özenli davranış şekli olup çevrimiçi ortamda diğer bireylere karşı merhametli ve iyi olma hali olarak ifade edilmektedir (Peterson ve Seligman, 2004). Vatandaşlık bağlamında nezaket ise hoşgörü ve saygının daha somut bir göstergesidir (Dishon ve Ben-Porath, 2017). Alanyazında, dijital nezaketin farklı kavramlarla da ifade edildiği görülmektedir. Örneğin Özdemir ve Işık (2021) dijital nezaketi “siber nezaket” olarak adlandırarak “motivasyon”, “siber ortam davranışı”, “maddi nezaket”, “maddi olmayan nezaket” biçiminde dört boyutta ele almaktadır. Mıhçı ve Kılıç Çakmak (2017) ise dijital nezaketi “çevrimiçi nezaket” olarak adlandırmaktadır. Microsoft’un “Digital Civility Index” (DCI) çalışması, dijital ortamlardaki saygılı ve sorumlu davranışları tanımlamak için “dijital nezaket” kavramının alanyazında daha yaygın biçimde kullanılmasına öncülük etmiştir. Bu doğrultuda, bu çalışmada da kavramsal tutarlılığı sağlamak adına dijital nezaket terimi tercih edilmiştir (Microsoft, 2021). Genel olarak dijital nezaket, çevrimiçi ortamdaki olumlu sosyal davranışlar anlamına gelen prososyal davranışlardır. Bu davranışlar, paylaşım yaparken “başkalarının mahremiyetini düşünme” ve “zorbalık karşıtı davranışlar sergileme” biçiminde ifade edilmektedir (Beseler vd., 2021). Bu yönüyle dijital nezaket, siber zorbalığın panzehri olarak düşünülebilir (Rowland ve Klisanin, 2018).

Dijital vatandaşlık olgusu birçok uluslararası programlarda kapsamlı bir şekilde yer almaktadır. Örneğin, Avrupa Konseyi’nin hazırladığı Dijital Vatandaşlık Eğitimi Rehberi’nde çocuklar ve gençlere hitaben dijital vatandaşlık becerileri “çevrimiçi olma”, “çevrimiçi iyi olma hali” ve “çevrimiçi haklarım” şeklinde vurgulanmaktadır. Çevrimiçi olma başlığında; “erişim ve katılma”, “öğrenme ve yaratıcılık”, “medya ve bilgi okuryazarlığı” alt boyutları bulunmaktadır. Çevrimiçi iyi olma hali başlığında “etik ve empati”, “sağlık”, “e-kimlik ve iletişim” alt boyutları vardır. Çevrimiçi haklar başlığı altında ise “aktif katılım”, “haklar ve sorumluluklar”, “gizlilik ve güvenlik”, “tüketici farkındalığı” alt boyutları ele alınmaktadır (CoE, 2021). Bu rehberin Ribble (2015) tarafından geliştirilen dijital vatandaşlığın dokuz boyutunu da kapsadığı ve ek olarak “çevrimiçi katılım” boyutuna yer vermesiyle birlikte bu dokuz boyuttan daha kapsayıcı olduğu düşünülmektedir. Uluslararası programlardan bir diğeri Common Sense Dijital Vatandaşlık programında, Harvard Eğitim Fakültesi’nin Zero Project programıyla ortak olarak hazırladığı okul öncesinden 12. sınıfa kadar (5-18 yaş arası) öğrencilerin dijital vatandaşlık becerilerine yönelik çeşitli hedefler ve etkinlikler yer almaktadır. Common Sense’de dijital vatandaşlık; “dengeli medya kullanımı ve sağlık”, “gizlilik ve güvenlik”, “dijital ayak izi ve kimlik”, “ilişkiler ve iletişim”, “siber zorbalık, dijital tartışma ve nefret söylemi”, “bilgi ve medya okuryazarlığı” olmak üzere altı alt boyutta ele alınmaktadır (Common Sense Media, 2020). Google’ın, iKeepSafe ve The Net

Safety iş birliği ile düzenlenen Google Be Internet Awesome: Dijital Vatandaşlık ve Güvenlik Öğretim Programı 2.-6. sınıf öğrencilerine ders etkinlikleriyle dijital vatandaşlık becerilerini kazandırmayı amaçlamaktadır. Program; “Düşünerek Paylaş”, “Gerçek Olduğundan Emin Ol”, “Sırların Sende Kalsın”, “İyi Ol, Özel Ol” ve “Bir Sorun Olduğunda Konuş” şeklinde beş boyuttan oluşmaktadır (Google ve iKeepSafe, 2021). Ayrıca Microsoft tarafından hazırlanan Dijital Vatandaşlık Eğitici Rehberi 3.-12. sınıflara yönelik olarak üç ana boyuttan oluşmaktadır. Yeni teknolojik çağın gerekleri olarak dijital vatandaşlık alt boyutlarının ve bileşenlerinin beceri olarak kazandırılması için çeşitli kurum ve kuruluşların eğitimler düzenlediği görülmektedir. Tüm paydaşların bir arada olup ortak hedefler belirleyip gelecekte yol haritası belirlemek için Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları tarafından 2025 yılı “Dijital Vatandaşlık Eğitim Avrupa Yılı” olarak ilan edilmiştir. Avrupa Konseyi’nin bu seferberliği öncülüğünde Türkiye’de “Dijital Vatandaşlığı Destekleme Ağı” kurularak pilot okullarda dijital vatandaşlık eğitimi verilmeye başlanmıştır (Dijital Vatandaşlık Eğitimi Destekleyenler Ağı, 2019). Ancak bu şekilde çevrimiçi ortamda hak ve sorumluluklarını bilen, etik ve ahlaki davranan bireyler yetiştirilecektir (Çubukcu ve Bayzan, 2013).

Günümüz öğrencileri, dijital teknolojiyle iletişim kuran, eğitim alan, proje tasarlayan, oyun oynayan ve teknolojinin olmadığı bir zaman dilimini tanımayan dijital yerlilerdir (Prensky, 2001). 21. yüzyıl çocuklarına dijital araçlara ilk erişim sağladıkları zamandan itibaren hem ailede hem de okulda dijital vatandaşlık eğitimi verilmeli (Fediy, Protsai ve Gıbalova, 2021) ve ilkokuldan itibaren dijital ortamların güvenli, etik ve sorumlu kullanımı öğretilmelidir (Hui ve Campbell, 2018). Dijital vatandaşlık eğitimi kapsamında ders planları oluşturarak alana katkı sunan Özer ve Albayrak Özer (2020) de yaşanan teknolojik gelişmeler doğrultusunda dijital vatandaşlık eğitiminin değerlendirilmesi ve öğretim programlarıyla bütünleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Eğitim programlarının dijital vatandaşlık becerisini içermesi ise ilk olarak 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile olmuştur (MEB, 2018a). MEB’in 2024 yılında hazırlamış olduğu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda “dijital vatandaşlık” kavramına ek olarak “dijital güvenlik”, “dijital mahremiyet” ve “siber zorbalık” kavramları da yer almaktadır (MEB, 2024a). MEB’in (2018b) İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi öğretim programında dijital vatandaşlık kavramına değinilmediği ancak 2024 yılında hazırlanan programda “Dijital vatandaşlığın gerektirdiği özellikleri belirleyebilme” kazanımı eklenerek dijital vatandaşlığa vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir (MEB, 2024b, s. 21). Fakat 2024 taslak sosyal bilgiler öğretim programında dijital dünyada saygı ve nezaket kavramlarına yer verilmediği (Dilek ve Gürel, 2024) görülmektedir. Dijital vatandaşlık becerisinin öğretim programlarındaki yansımalarını incelemek bireylerin küresel dünyaya güvenli uyumlarının sağlanması ve dijital vatandaşlık farkındalığının geliştirilmesi açısından önemlidir (Altınay Gazi, 2016; Shelley vd., 2004). Günümüz dijital yerli çocuklarının dijital vatandaşlık becerilerine ve farkındalığına sahip olup olmadığını tespit etmek bu noktada önemlidir. Fakat öğretim programlarının öğrencilerin dijital vatandaşlık beceri düzeylerini ölçmek için yetersiz olduğu belirtilmektedir (Kara ve Atasoy, 2019; Öteleş ve Merey, 2022). Benzer şekilde uluslararası raporlarda zengin içerikler olmasına rağmen bireylerin dijital vatandaşlık becerisini ölçmek için herhangi bir değerlendirme aracına yer verilmediği ya da sadece performans değerlendirme araçlarının kullanıldığı vurgulanmaktadır (Atay, 2023). Dolayısıyla bu tür ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmalar, dijital vatandaşlık düzeylerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisini ortaya koymaktadır. Örneğin; sosyal bilgiler dersinde verilen dijital vatandaşlık eğitiminin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumunu olumlu etkilediği tespit edilmiştir (Karaduman ve Öztürk, 2014). Çebi ve Özdemir (2019) ise dijital vatandaşlık ile “çevrimiçi bilgi arama stratejisi” arasında tüm boyutlarda anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Dijital vatandaşlık alt boyutları olan

dijital iletişim ve dijital güvenlik düzeyleri yüksek olan öğrencilerin çevrimiçi bilgi arama stratejilerinde daha iyi oldukları bulunmuştur. Başka bir çalışmada öğrencilerin dijital yerli olma özellikleri ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğu ve öğrencilerin teknoloji ile büyümelerine rağmen dijital okuryazar olmadıkları tespit edilmiştir (Şorgo, Bartol, Dolničar ve Boh Podgornik, 2017). Bireylerin dijital nezaket düzeylerini etkileyen değişkenler de incelenmiştir (Dishon ve Ben-Porath, 2017). Dishon ve Ben-Porath'ın (2017) çalışmasında dijital iletişimin gelişmesinin resmi ve gayri resmi iletişimin karmaşık bir hal almasına sebep olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle öğrencilerin siyasi ve sivil iletişimleriyle dijital nezaket düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre dijital ortamların iyi uygulamalarla düzenlemesi ve teknolojinin bilinçli, güvenli, cesur ve akıllı kullanımının bireylerin dijital nezaket düzeylerini pozitif etkilediği görülmektedir. Başka bir çalışmada ise dijital vatandaşlık ve dijital nezaket düzeyleri ile siber zorbalık arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ve öğrencilerin zorbalık düzeyi arttıkça dijital vatandaşlık ve dijital nezaket düzeylerinin azaldığı belirtilmiştir (Kaptangil ve Kaptangil, 2023).

Son yıllarda çocukların erken yaşlardan itibaren teknolojiyle tanıştıkları ve çevrimiçi ortamlarda giderek daha fazla aktif oldukları görülmektedir. Bu durum, erken yaşlardaki bireylerin internet kullanım davranışları ile çevrimiçi becerilerinin belirlenmesini, olası dijital risklerin önlenmesini ve olumlu dijital tutumların desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Gelişim kuramına göre de sosyal etkileşimlerin başladığı 10–13 yaş arası dönemde bilişsel, sosyal ve ahlaki gelişim açısından hızlı değişimler yaşanarak akran ilişkileri önem kazanır (Santrock, 2022). Bu nedenle bu yaş döneminde dijital ortamda sergilenen davranışların, özellikle de dijital nezaket gibi iletişim ve akran ilişkileri içeren tutum ve becerilerin değerlendirilmesi, hem bireysel gelişim hem de dijital vatandaşlık eğitimi açısından önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda ilkököl ve ortaokul öğrencileri üzerinde dijital nezaketsizliğin önemli bir sonucu olan siber zorbalığın arttığını gösteren çalışmalar mevcuttur. Örneğin Uluçay ve Melek (2017), okullarda siber zorbalığı ele alan 31 bilimsel çalışmayı incelemiş ve yaptıkları üst analizde siber zorbalığın okullarda giderek arttığını ortaya koymuşlardır. Siber zorbalığın ilkököl ve ortaokul öğrencileri arasında hangi şekillerde ortaya çıktığını inceleyen çalışmalarda ise arkadaş grupları arasında siber zorbalığın yoğun bir şekilde görüldüğü (Ayas ve Horzum, 2012; Kestel ve Akbıyık, 2016), öğrencilerin siber zorbalık mağduru olduğu ve bir kısmının siber zorbalık eylemine katıldığı (Ayas ve Horzum, 2012; Peker, 2013) sonuçlarına ulaşılmıştır. Rowland ve Klisanin (2018) siber zorbalığın panzehrinin dijital nezaket olduğunu ifade eder. Dolayısıyla öğrencilerin yaşadıkları siber zorbalığı azaltmanın en önemli yollarından biri onlara dijital ortamda nezaketli davranmanın yollarını öğretmektir. Bu öğretim sürecinde kazanılan bilgi ve beceriler, öğrencilerin çevrimiçi farkındalıklarının artırılmasına yardımcı olarak siber zorbalık eğilimlerini önleyici bir rol oynar. Bu durumda öğrencilerin dijital dünyadaki davranışlarını ve eğilimlerini ortaya çıkaran ölçme araçlarına ihtiyaç vardır. Özellikle sağlıklı iletişim, saygı, sorumluluk gibi temel değerleri öğrenme sürecinde olan bu yaş gruplarının dijital dünyada da nezaketli davranışların kazandırılması hem bireysel gelişimleri hem de sosyal gelişimleri açısından önemli bir rol oynar. Bu tür ölçme araçlarının kullanılması, mevcut sorunların çözülmesine ve gelecekte var olabilecek sorunların öngörülmesine yardımcı olabilir. Ayrıca bu tür ölçme araçlarından elde edilen bulgular, çevrimiçi ortamlarda olumsuz davranışların önlenmesine katkıda bulunabilirken aynı zamanda velilere ve öğretmenlere çocukların mevcut durumları hakkında önemli veriler sunar. Bu tür bir ölçek, öğretim programlarında dijital vatandaşlık becerilerinin alt boyutlarının yapılandırılmasına, programda yer alan mevcut içeriklerin zenginleştirilmesine öncülük eder. Dolayısıyla bu çalışmada da alanyazındaki bu ihtiyaçlardan dolayı, 10-12 yaş öğrencilerinin dijital nezaket düzeylerini değerlendirebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracını Türkçeye

kazandırmak amaçlanmıştır. Bu sebeple Jones ve Mitchell (2016) tarafından 11-17 yaş grubu için geliştirilen daha sonra Beseler vd. (2021) tarafından yeniden düzenlenerek son hali verilen “Measuring Online Prosocial Behaviors in Primary School Children: Psychometric Properties of the Online Civility Scale” ölçeği dikkate alınmıştır. Beseler vd. (2021) tarafından geliştirilen “Dijital Nezaket Ölçeği” 4, 5 ve 6. sınıf öğrencilerine uygulanmış olup geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Bu ölçeğin uyarlanarak Türkçe alanyazına önemli katkılar getireceği düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmada uyarlama çalışması yapılan “Dijital Nezaket Ölçeği’nin güvenilirlik ve geçerlik sonuçları ne düzeydedir?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma bir “ölçek uyarlama” çalışmasıdır.

Çalışma Grubu

Ölçek uyarlama ve geliştirme çalışmalarında örneklem miktarı önemli bir konudur. Tabachnick ve Fidell (2001) 300-500 kişi arasında bir katılımcı sayısına ulaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamında uyarlanan ölçek 472 öğrenciye uygulanmıştır. Uç değerler ve kayıp verilerle birlikte veri analizine 10-12 yaş arasında 453 öğrenci dahil edilmiştir. Bu durum, ölçek uyarlama çalışması için örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2001).

Çalışmanın örneklemine belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmacının amaçlı olarak bir gruptan verilerin toplanması olarak ifade edilmektedir (Büyükköztürk, Kılıcı Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011). Creswell’e (2014) göre “Araştırmacılar bazı durumlarda özellikle belirli özelliklere sahip bireyleri seçerler. Bu tür seçimler, örneğin belli yaş grubundaki bireylerin katılımını gerektiren test veya ölçek geliştirme çalışmalarında yapılabilir. Bu durum, olasılıklı olmayan ancak araştırma amacına uygun seçimler olarak değerlendirilir.”(s. 158). Bu kapsamda veriler, Ankara ilinde öğrenim görmekte olan 4, 5 ve 6. sınıf öğrencilerinden toplanmıştır. Çalışmaya 4. sınıftan 261, 5. sınıftan 82 ve 6. sınıftan 110 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların 245’i kız, 207’si de erkektir.

Veri Toplama Araçları

Jones ve Mitchell (2016) tarafından orijinal adı “Defining and measuring youth digital citizenship” olan 11-17 yaş bireyler için “çevrimiçi saygı” ve “çevrimiçi sivil katılım” olmak üzere iki alt boyuttan ve 11 maddeden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir. Daha sonra bu ölçek Beseler vd. (2021) tarafından yeniden düzenlenerek orijinal adı “Measuring Online Prosocial Behaviors in Primary School Children: Psychometric Properties of the Online Civility Scale” olan 4, 5 ve 6. sınıf ilkökul öğrencileri için bir ölçek geliştirilmiştir. Bu ölçek ise tek faktörlü olup sekiz maddeden oluşmaktadır. Bu iki ölçek incelendiğinde benzer maddelere sahip olduğu fakat farklı kavramlarda adlandırıldığı görülmektedir. Bunun sebebinin ise dijital vatandaşlık kavramının kapsamlı alt boyutlardan oluşmasıdır. Dijital vatandaşlık kavramının şemsiye bir kavram olduğu (Ribble, Bailey ve Ross, 2004) ve gün geçtikçe kavramın genişlediği çeşitli kavramlar eklenerek dijital nezaketin dijital vatandaşlığın bir bileşeni olduğu ifade edilmektedir (Beseler vd. 2021). Ölçek maddelerinin dijital vatandaşlık (digital citizenship) kavramının çok boyutlu yapısını kapsamadığı gerekçesiyle “dijital nezaket” (digital civility) kavramı kullanılmıştır. Jones bu ölçeğin dijital vatandaşlık kavramının çok boyutlu yapısından farklı olduğuna dikkat çekmek için bu ifadeyi kullandığını elektronik posta yoluyla bildirmiştir.

Beseler vd. (2021) tarafından yapılan araştırmaya 824 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin %48,7’si erkek, %51,3’ü kızdır. Örneklemde 126 dördüncü sınıf öğrencisi (%15,3), 337 beşinci sınıf öğrencisi (%40,9) ve 361 altıncı sınıf öğrencisi (%43,8) yer almıştır. Ölçek Google ve iKeepSafe (2021) tarafından geliştirilen “Be internet awesome” isimli eğitim programının

sonuçlarını incelemek amacıyla ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Elde edilen veriler açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) teknikleri ile analiz edilmiştir. AFA sonuçlarına göre dört maddenin faktör yükü 0.80'den, iki maddenin ise 0.70'den büyüktür. Diğer iki madde olan "internette gereksiz tartışmaları veya abartılı tepkileri sonlandırmaya çalışmak" ve "interneti, iyi olduğum veya gurur duyduğum şeyleri paylaşmak için kullanmak" en zayıf yükleri göstermekle birlikte yaklaşık 0.50'dir ve modelde tutulmuştur. Çalışmanın varyans değeri ise %60'dır. Daha sonra DFA sonuçları yapılarak modelin uyumu iyileştirilmiştir. DFA sonuçları tüm faktör yüklemelerinin $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Model uyum istatistikleri, RMSEA ($< .07$), CFI ve TLI değerlerinin ($> .95$) iyi bir uyum sağladığını göstermektedir. Bu sonuçlar, Online Civility Scale (OCS)'nin dijital nezaket davranışlarını ölçmede etkili bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Uygulama ve Verilerin Analizi

Verilerin toplanmasında katılımcı özelliklerini belirlemeye yönelik kişisel bilgi formu ve Dijital Nezaket Ölçeğinin sekiz maddelik Türkçe formu kullanılmıştır (bkz. Ek-1). Ölçek formu oluşturulduktan sonra araştırmaya katılmada gönüllü öğrencilerin formları yanıtlamaları sağlanmıştır. Daha sonra ölçek formundaki yanıtlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Cevaplanmayan madde sayısı yüksek olan ölçek formları analiz kapsamına alınmamıştır. Burada mahalanobis uzaklıkları hesaplanmış .01'in katılımcılar analizlere dahil edilmemiştir. Toplanan veriler, yüzde, frekans, açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) teknikleri ile analiz edilmiştir. Bu analizler SPSS ve AMOS istatistik programlarında yapılmıştır.

Dijital nezaket ölçeğinin maddeler arası ilişkilerini bulmak için açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlama sürecinde açımlayıcı faktör analiziyle belirlenmiş olan yapısını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir testtir. KMO değerinin yüksek çıkması ölçekteki her bir değişkenin diğer değişkenler tarafından mükemmel bir şekilde tahmin edilebileceği anlamına gelir. KMO'nun .50'den büyük olması gerekir (Tavşancıl, 2005). Barlett testi ise değişkenler arasında ilişki olup olmadığını kısmi korelasyonlar temelinde inceler. Hesaplanan ki-kare değerinin anlamlı çıkması, veri matrisinin uygun olduğunun göstergesidir ve ayrıca veri matrisinin normal dağılımda olup olmadığını ortaya koyar (Büyüköztürk vd., 2011).

Açımlayıcı faktör analizinde ölçeğe ait maddelerin madde faktör yükleri dikkate alınmıştır. Literatürde uygulamada az sayıda maddeye sahip ölçekler için bu değer .30'un üzerinde olabileceği ifade edildiğinden madde faktör yüklerinde bu değer referans olarak belirlenmiştir. Ölçekte faktör yapısını daha iyi ortaya çıkarmak için varimax dik döndürme işlemi yapılmıştır. Ayrıca analiz sonucu toplam varyansın .30'un üzerinde olup olmadığı da göz önünde bulundurulmuştur. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) işleminden sonra, ölçekte yer alan maddeler için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir.

DFA sonuçlarının değerlendirilmesinde Normlandırılmış Ki-Kare (χ^2/sd), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA), İyilik Uyum İndeksi (GFI), Düzenlenmiş iyilik uyum İndeksi (AGFI), Tucker Lewis indeksi (TLI) ve Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) kullanılmıştır. DFA analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde Tablo 1'de verilen uyum indeksleri ve değerleri dikkate alınmıştır (Byrne, 2010; Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; Hu ve Bentler, 1999; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003).

Tablo 1: Uyum Ölçütleri için Kritik Değerler

Uyum indeksleri	İdeal uyum	Kabul edilebilir uyum	Uyumsuzluk
χ^2 / df	≤ 2	2-5	5+
RMSEA	0-.05	.05-.08	>.10
GFI	1	.85-.90	<.85
CFI	1	.90-.95	<.90
NFI	1	.90-.95	<.90
IFI	1	.90-.95	<.90
AGFI	1	.85-.90	<.85

Ölçeğin Türkçe formunun hazırlanması

Ölçeği geliştiren araştırmacılardan gerekli izinler alındıktan sonra ölçek üç farklı dil uzmanı tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Çeviriler daha sonra uzmanlar tarafından incelenip karşılaştırılarak her bir maddeyi en iyi temsil ettiği düşünülen ifadeler anlaşılabilirlik ve kültürel uygunluk kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Türkçe ölçek yeniden İngilizceye çevrilmiş, alan ve dil uzmanları tarafından yeniden değerlendirilmiştir. Araştırmacılar ve uzmanlarla ölçeğin son haline karar verilmiştir.

Araştırmanın Etik İzinleri

Uyarlama çalışmalarına başlanmadan önce Lisa Jones'den elektronik posta aracılığıyla ölçek kullanım izni istenmiştir. Araştırmacı, ölçek uyarlanması için izin vermiş olup dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili açıklama yapmıştır. Ölçeğin kullanım izni alındıktan sonra etik kurul izin başvurusu yapılmıştır. Bu kapsamda X Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan alınan 2024/603 karar numaralı etik kurul izniyle ilgili form araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 10-12 yaş aralığındaki 4, 5 ve 6. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır.

Bulgular

Açımlayıcı faktör analizi sonuçları

KMO ve Barlett testi analiz sonuçlarına göre KMO'nun .760 olması örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu ve Bartlett testi sonuçlarının ($\chi^2=635.096$; $sd=28$, $p=.000$) anlamlı çıkması da verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlar verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

AFA sonuçları, özdeğerleri 1'in üzerine çıkan bileşenlere odaklanır. Tablo 2 incelendiğinde özdeğeri 1'in üzerinde olan iki bileşen olduğu görülmektedir. Bu iki bileşenin varyansa katkısı %50.385'dir. Ancak faktör sayısına karar verirken değerlendirilmesi gereken önemli husus, her bir faktörün toplam varyansa yaptığı katkının önemidir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). AFA analiz sonuçları, özdeğeri 1'in üzerinde olan iki bileşenin varyans yüzdeleri incelendiğinde birinci faktörün %34.618, ikinci faktörün %15.767 oranında katkı sağladığı ortaya çıkmıştır. İkinci faktörün toplam varyansa katkısı birinci faktöre göre oldukça azdır. Böyle bir durumda faktör sayısının 1 olmasına karar verilmiştir. Ayrıca scree plot grafiği de bu kararı desteklemektedir. Grafikte 1. ve 2. faktör arasında ciddi bir eğim meydana gelmekte daha sonra eğim plato yapmaktadır. Bu noktadan sonraki faktörlerin varyansa yaptıkları katkı hem küçük hem de yaklaşık olarak aynıdır. Dolayısıyla bu analiz sonuçları ölçeğin tek faktörlü olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2018).

AFA sonuçlarına göre ölçekte yer alan maddelerin madde faktör yükleri değerlendirildiğinde; bütün maddelerin yük değerlerinin .30'un üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bütün maddelerin ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Ayrıca ölçeğin güvenilirliğini ortaya koyan Cronch Alpha katsayısı da 0.725 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2: Ölçeğe Ait Yakınsak Geçerlik ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçek Maddeleri	Faktör Yük Değeri	Cronbach Alfa Katsayısı
İnternetteyken, kaba görünmemeye özen gösteririm.	.693	.670
İnternetteyken, birini utandıracak fotoğraflar paylaşmamaya özen gösteririm.	.661	.684
İnsanların birbirlerine nazik davrandığı internet sitelerini tercih ederim.	.562	.705
İnternetteyken, gereksiz tartışmaları veya abartılı tepkileri sonlandırmaya çalışırım.	.506	.712
İnternetteyken, sonradan pişman olacağım sözler kullanmamaya özen gösteririm.	.667	.685
İnterneti, iyi olduğum veya gurur duyduğum şeyleri paylaşmak için kullanırım.	.527	.709
Yanlış anlaşılmacak için internette neyi nasıl söylediğime çok dikkat ederim.	.567	.705
İnternette iletişim kurduğum kişiler benim iyi biri olduğumu düşünür.	.484	.716

Açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen analizlerin doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Tablo 3'de DFA analizleri incelendiğinde Normlandırılmış Ki-kare (χ^2/sd) değeri 2.87; RMSEA=.06, GFI=.97, AGFI=.95, CFI=.94 ve TLI=.91 değerleri bulunmuştur. Bu değerler Tablo 2'deki model uyum indeksleriyle karşılaştırıldığında, modelin kabul edilebilir uyum gösterdiği ve uyum indekslerinin Tablo 3'deki gibi yorumlandığı ortaya çıkmıştır.

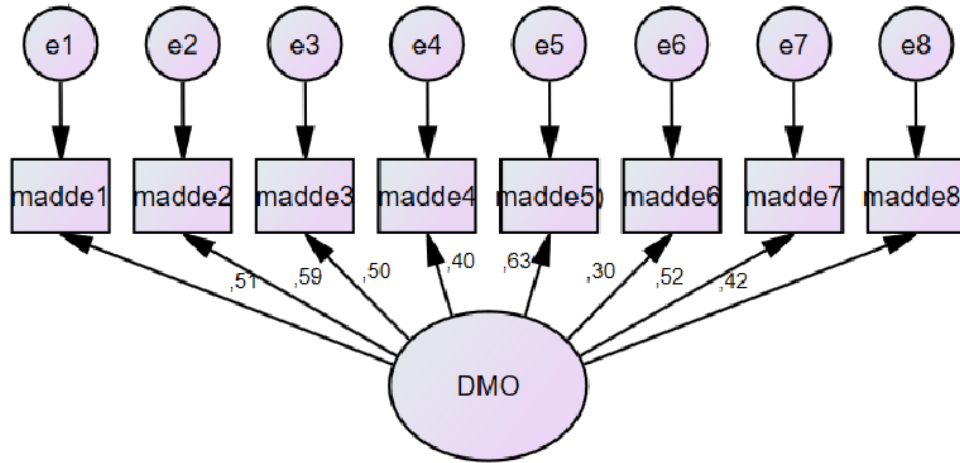
Tablo 3: Modelin Uyum İndeksi Sonuçları

Uyum indeksleri	Hesaplanan değerler	Yorum
χ^2/sd	2.87	Kabul edilebilir
RMSEA	.06	İyi uyum
GFI	.97	İyi uyum
AGFI	.95	İyi uyum
CFI	.95	İyi uyum
TLI	.91	Kabul edilebilir

Ölçekteki maddelerin faktör yük değerleri incelendiğinde ise ölçekteki bütün maddelerin anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 4). Madde 1'in standardize edilmiş regresyon ağırlığı .515, madde 2'nin .588, madde 3'ün .502; madde 4'ün .403; madde 5'in .630; madde 6'nın .516; madde 7'nin .516; madde 8'in ise .419 olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4: Regresyon ve Standardize Edilmiş Regresyon Ağırlığı

	Tahmin	Standart hata	Standardize edilmiş regresyon ağırlığı	Kritik oran	p
Madde1	1,000		.515		
Madde2	1,068	.136	.588	7,878	***
Madde3	.730	.101	.502	7,221	***
Madde4	.680	.109	.403	6,230	***
Madde5	1,067	.131	.630	8,125	***
Madde6	.546	.083	.305	6,547	***
Madde7	.693	.094	.516	7,341	***
Madde8	.633	.099	.419	6,405	***

Tartışma/Sonuç

Bu çalışmada farklı bir dilde ve ülkede geliştirilmiş olan Dijital Nezaket Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması amacıyla güvenirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır. Dijital nezaket kavramı, çevrimiçi ortamlarda bireylerin olumlu sosyal davranışlarını ifade eden bir prososyal davranış biçimi olarak tanımlanmakta ve literatürde farklı terimlerle ele alınmaktadır. Bu kavram, dijital vatandaşlık çerçevesinde önemli bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Alanyazında öğrencilerin dijital vatandaşlık becerileri (Choi, Glassman ve Cristol, 2017; Erdem ve Koçyiğit,

2019; Jones ve Mitchell; 2016) ile siber nezaket düzeylerini (Mıhçı ve Kılıç Çakmak, 2017; Özdemir ve Işık, 2021) ortaya koymak amacıyla geliştirilen ölçekler yer almaktadır. Özdemir ve Işık (2021) "siber nezaket" terimini kullanarak geliştirdikleri Siber Nezaket Ölçeği'nde beş faktörlü bir yapı ortaya koymuşlardır: motivasyon, siber ortam davranışı, maddi nezaket, maddi olmayan nezaket ve iletişimsel nezaket. Bu ölçek, bireylerin çevrimiçi ortamlardaki nezaket eğilimlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Mıhçı ve Kılıç Çakmak (2017) ise dijital nezaketi "çevrimiçi nezaket" olarak adlandırmış ve geliştirdikleri Öğrenci Siber Sağlık Ölçeği ile öğrencilerin çevrimiçi ortamlardaki etik davranışlarını değerlendirmeyi hedeflemişlerdir. Bu ölçek, öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda karşılaştıkları etik ikilemler karşısındaki tutumlarını ölçmektedir. Dijital nezaket, çevrimiçi ortamlarda başkalarının mahremiyetine saygı gösterme, dijital zorbalık karşıtı davranışlar sergileme ve olumlu iletişim kurma gibi prososyal davranışları içermektedir. Bu yönüyle dijital nezaket, siber zorbalığın önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Rowland ve Klisanin (2018), dijital nezaketi siber zorbalığın panzehri olarak tanımlamışlardır. Sonuç olarak, dijital nezaket kavramı literatürde farklı terimlerle ele alınmakta ve çeşitli ölçeklerle ölçülmeye çalışılmaktadır.

Fakat ulusal literatürde 10-12 yaş grubu öğrencilerinin dijital nezaket düzeylerini ölçen bir ölçek aracının olmadığı görülmüştür. Bu amaçla mevcut araştırmanın bu boşluğu doldurarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüş ve 4, 5 ve 6. sınıf öğrencileri için "Dijital Nezaket Ölçeği" Türkçeye uyarlanmıştır. Bu çalışmada Jones ve Mitchell (2016) tarafından geliştirilen "Defining and measuring youth digital citizenship" daha sonra Beseler vd. (2021) tarafından uyarlanarak "Measuring Online Prosocial Behaviors in Primary School Children: Psychometric Properties of the Online Civility Scale" ortaya konan bu ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda mevcut ölçeğin yapısı AFA ve DFA ile test edilmiştir. Buna göre orijinal ölçek ile uyarlanan bu ölçek de benzer olarak tek faktör ve toplam sekiz maddeden oluştuğu görülmüştür. Çalışmada ilgili ölçeğe ait model doğrulanmış ve uyum indeksi değerlerinin ise (Normlandırılmış Ki-kare (χ^2/sd) değeri 2.87; RMSEA=.06, GFI=.97, AGFI=.95, CFI=.94 ve TLI=.91) kabul edilebilir aralıklarda olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenirlik analizleri hem Cronbach alfa hem de bileşik güvenirlik açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca ölçeğin güvenirliğini ortaya koyan Cronch Alpha katsayısı da 0.725 olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizler Dijital Nezaket Ölçeğinin Türk kültür ve diline uygun, geçerli ve güvenilir bir ölçek aracı olduğunu göstermektedir. Ölçek, 4'li Likert tipinde (1= Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Katılıyorum, 4= Kesinlikle katılıyorum) puanlanmaktadır. Ters kodlanan bir maddenin olmadığı ölçekte faktörlerden alınan puanların artması nezaket düzeyinin yükseldiği anlamına gelmektedir. Ölçeğin toplam varyans değeri %50.38 olarak bulunmuştur. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında, varyans oranının %30 ve üzerinde ise varyans oranının yüksek düzeyde olduğu ve kavram ya da yapının o denli iyi ölçüldüğü anlamına geldiği belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2019).

Dijital teknolojilerin kullanımı küçük yaşlarda günden güne artmakta ve bu durum olumlu ve olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir. Dijital teknolojilerin doğru ve yanlış kullanımı erken yaşlarda öğretilmeli ve çocuklar çevrimiçi ortamda hak ve sorumluluklarını bilerek etik, güvenli ve nazik davranabilmelidir. Bu bağlamda bu becerilere sahip 21. yüzyıla uygun öğrenci profili yetiştirmek amaçlanmalı ve öğretim programları gelişmeleri takip ederek yeni becerilere uygun düzenlemeler yapılmalıdır. Eğitimdeki bu teknolojik dönüşüm sayesinde dijital nezaket becerilerinin benimsenmesi, uygulanması ve ölçülerek çıkan sonuçlara göre okullarda düzenlemeler yapılması öğrencilerin dijital dünyada güven, saygı ve derin bir sorumluluk duygusuyla yetişmesini sağlayacaktır. Bu çerçevede uyarlanan bu ölçek özellikle 10-12 yaş grubundaki öğrencilerin dijital nezaket düzeylerini belirleme amacıyla geliştirilmiş olup, bu yaş grubunun dijital ortamda sergilediği sosyal davranışları değerlendirmede etkili bir araç olarak

kullanılabilecektir. Ölçek, yalnızca öğrencilerin mevcut dijital nezaket düzeylerini ölçmekle kalmayıp aynı zamanda bu düzeyin farklı bireysel ve çevresel değişkenlerle olan ilişkisini incelemeye de olanak tanıyacaktır. Öğrencilerin dijital nezaket düzeylerinin belirlenmesi, birden fazla açıdan önem arz etmektedir. Öncelikle, öğrencilerin dijital ortamda sergiledikleri davranışların sistematik biçimde değerlendirilmesi; onların çevrimiçi becerilerinin, dijital ortamlarda maruz kalabilecekleri potansiyel risklerin ve bu risklerle başa çıkma kapasitelerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda, öğrencilerin olumlu dijital tutumlarının teşvik edilmesi ve dijital ortamlarda saygılı, empatik bireyler olarak yetiştirilmeleri açısından da dijital nezaket düzeylerinin belirlenmesi kritik önemdedir. Literatür incelendiğinde, öğrencilerin çevrimiçi (dijital) ve çevrimdışı (yüz yüze) ortamlarda sergiledikleri nezaket davranışları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar konusunda henüz yeterli sayıda ampirik bulgunun bulunmadığı görülmektedir. Bu durum, dijital nezaketin özgün bir olgu olarak ele alınması gerektiğini ve bu alandaki bilgi eksikliğinin daha fazla araştırma ile giderilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, dijital nezaket düzeylerinin belirlenmesi; öğrenci davranışlarının bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesine, dijital etik gelişiminin desteklenmesine ve okul ortamlarında dijital vatandaşlık eğitimlerinin daha bilinçli bir şekilde planlanmasına katkı sunacaktır. Ayrıca, bu ölçeğin kullanımı yoluyla elde edilecek veriler, eğitim politikalarının dijital çağın gereklerine uygun biçimde şekillendirilmesine de yardımcı olabilir.

Uyarlaması yapılan bu ölçek, gelecek araştırmalarda 10-12 yaş çocuklarda dijital nezaketin dijital iletişim, dijital etik, siber zorbalık, medya ve dijital okuryazarlık gibi dijital vatandaşlık becerileri üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla kullanılabilir. Ayrıca ölçek dijital nezaket ile prososyal davranışlar, empati ve duygusal zekâ düzeyi gibi değişkenlerle arasındaki ilişkiyi de incelemeye imkân tanıyacaktır. Böylece gelecek çalışmalarda, geçerliliği gösterilmiş Dijital Nezaket Ölçeğinin kullanımı alana önemli katkılar sunacaktır.

Kaynakça

- Altınay Gazi, Z. (2016). Tüm eğitim kademesinin geleceği için dijital vatandaşlığın içselleştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 41(186), 137-148. <https://doi.org/10.15390/EB.2016.4533>
- Atay, M. C. (2023). *Dijital vatandaşlık eğitime yönelik rehber ve programların incelenmesi ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Ayas, T., ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380. <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Beseler, C. L., Jones, L. M., ve Mitchell, K. J. (2021). Measuring online prosocial behaviors in primary school children: Psychometric properties of the online civility scale. *Contemporary School Psychology*, 1-11. <https://doi.org/10.1007/s40688-021-00401-5>
- Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (25. baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., ve Köklü, N., (2018). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıcı Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with Amos: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.)*. New York: Taylor and Francis Group.

- Choi, M. (2016). A concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the internet age. *Theory and Research in Social Education*, 44(4), 565-607. <https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1210549>
- Choi, M., Glassman, M., ve Cristol, D. (2017). What it means to be a citizen in the internet age: Development of a reliable and valid digital citizenship scale. *Computers ve education*, 107, 100-112. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.01.002>
- Common Sense Media (2020). Digital citizenship curriculum. (Erişim tarihi: 10.06.2024). <https://www.commonsense.org/education/digital-citizenship/curriculum> adresinden edinilmiştir.
- Council of Europe [CoE]. (2021). *The digital citizenship education handbook*. Council of Europe Publishing: Strasbourg. (Erişim tarihi: 11.05.2024). <https://rm.coe.int/digital-citizenship-education-handbook/168093586f> adresinden edinilmiştir.
- Çebi, A. ve Özdemir, T. B. (2019). Lise öğrencilerinin çevrimiçi bilgi arama stratejilerinin yordanmasında dijital yerliliğin ve dijital vatandaşlığın rolü. *Eğitim ve Bilim*, 44(200), 47-57. <https://doi.org/10.15390/EB.2019.8379>
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çubukcu, A., ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern ve African Journal of Educational Research*, 5(1), 148-174.
- Dijital Vatandaşlık Eğitimini Destekleyenler Ağı., (2019). *Dijital vatandaşlık eğitimini destekleyenler ağı*. (Erişim Tarihi: 10.03.2024). https://dcturkiye.eba.gov.tr/?page_id=4748 adresinden edinilmiştir.
- Dilek, H., ve Gürel, D. (2024). 2024 taslak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlık ve boyutları açısından incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 163-184.
- Dishon, G., ve Ben-Porath, S. (2017). Don’t @ me: rethinking digital civility online and in school. *Learning, Media and Technology*, 43(4), 434-450. <https://doi.org/10.1080/17439884.2018.1498353>
- Erdem, C., ve Koçyiğit, M. (2019). Dijital vatandaşlık ölçeği’nin Türkçe’ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara 28. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi*, Ankara.
- Farmer, L. (2011). Teaching digital citizenship. In C. Ho ve M. Lin (Eds.), *Proceedings of e-Learning: World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education 2011* (pp. 99-104). Honolulu, Hawaii, USA: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). (Erişim tarihi: 1.02.2024). <https://www.learntechlib.org/primary/p/38680/>
- Fediy, O., Protsai, L., ve Gıbalova, N. (2021). Pedagogical conditions for digital citizenship formation among primary school pupils. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3), 95-115. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/442>
- Google ve iKeepSafe. (2021). *Be internet awesome: Digital safety and citizenship curriculum*. https://beinternetawesome.withgoogle.com/en_us/ (Erişim tarihi: 12.05.2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> adresinden edinilmiştir.

- Hooper, D., Coughlan, J., ve Mullen, M. (2008, June). Evaluating model fit: A synthesis of the structural equation modelling literature. In A. Brown (Ed.), *Proceedings of the 7th European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies* (pp. 195–200). Regent's College, London, United Kingdom.
- Hu, L., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6, 1–55.
- Hui, B., ve Campbell, R. (2018). Discrepancy between learning and practicing digital citizenship. *Journal of Academic Ethics*, 16(2), 117-131. <http://dx.doi.org/10.1007/s10805-018-9302-9>
- Jones, L. M., ve Mitchell, K. J. (2016). Defining and measuring youth digital citizenship. *New media ve society*, 18(9), 2063-2079. <https://doi.org/10.1177/1461444815577797>
- Kaptangil, K., ve Kaptangil, İ. (2023). Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Düzenleyici Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 931-952. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.1302545>
- Kara, T., ve Atasoy, E. (2019). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının (2018) dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutları bağlamında incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(41), 133-154. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.581917>
- Karaduman, H., ve Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları, *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 38-78. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179060>
- Kestel, M., ve Akbiyık, C. (2016). Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 844-859.
- Kim, M., ve Choi, D. (2018). Development of youth digital citizenship scale and implication for educational setting. *Educational Technology and Society*, 21(1), 155–171. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26273877>
- Kurt, A.A., ve Odabaşı, H.F. (2021). *Pandemi döneminde sınanan dijital vatandaşlık* [Özet]. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Law, N., Chow, S. L., ve Fu, K. W. (2018). Digital citizenship and social media: A curriculum perspective. In J. Voogt, G. Knezek, R. Christensen, and K. W. Law (Eds.), *Second handbook of information technology in primary and secondary education* (p. 53-68). Cham, Switzerland: Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-71054-9_3
- MEB. (2018a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2018b). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı (ilkokul 4.sınıf)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2024a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2024b). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı (ilkokul 4.sınıf)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mihçı, P., ve Kılıç Çakmak, E. (2017). Öğrenci siber sağlık ölçekleri geliştirme çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 457-491.

- Microsoft. (2021). *Civility, safety and interaction online: 2021 global report*. Microsoft Corporation. <https://www.nsw.gov.au/sites/default/files/2022-06/Digital-Civility-2021-Global-Report.pdf>
- Mossberger, K., Tolbert, C., ve McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship: The internet, society, and participation*. London: The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7428.001.0001>
- Öteleş, F., ve Merey, Z. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Etik Kavramına İlişkin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1302-1323. <https://doi.org/10.17679/inuefd.1135696>
- Özdemir, S., ve Işık, K. C. (2021). Siber nezaket ölçeği geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(3), 1215-1232. <https://doi.org/10.21547/jss.889535>
- Özer, Ü., ve Albayrak Özer, E. (2020). *Etkinlik örnekleriyle dijital vatandaşlık eğitimi*. Ankara: Kriter Yayınevi.
- Peterson, C., ve Seligman, M. (2004). *Character strengths and virtues: A Handbook and classification*. New York: Oxford University Press.
- Prensky, M. (2001). Nativos digitales, inmigrantes digitales. *On the Horizon*, 9(5), 1-6. <http://www.scribd.com/doc/9799/Prensky-Digital-Natives-Digital-Immigrants-Part1>
- Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know*. International Society for Technology in Education.
- Ribble, M. S., Bailey, G. D., ve Ross, T. W. (2004). Digital citizenship: Addressing appropriate technology behavior. *Learning ve Leading with Technology*, 32(1), 6-9. <https://eric.ed.gov/?id=EJ695788>
- Rowland, L., ve Klisanin, D. (2018). Cyber-kindness: Spreading kindness in cyberspace. *Media Psychology Review*, 12(1). <https://mprcenter.org/review/cyber-kindness-spreading-kindness-in-cyberspace/>
- Santrock, J. W. (2022). *Yaşam boyu gelişim* (Çev. G. Yüksel). Nobel Akademik Yayıncılık
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.
- Shelley, M., Thrane, L., Shulman, S., Lang, E., Larson, T., ve Mutiti, J. (2004). Digital citizenship parameters of the digital divide. *Social Science Computer Review*, 22(2), 256-269. <https://doi.org/10.1177/0894439303262580>
- Šorgo, A., Bartol, T., Dolničar, D., ve Boh Podgornik, B. (2017). Attributes of digital natives as predictors of information literacy in higher education. *British Journal of Educational Technology*, 48(3), 749-767. <https://doi.org/10.1111/bjet.12451>
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*. Pearson Education.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn ve Bacon.
- Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021*. (Erişim tarihi: 15.03.2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> adresinden edinilmiştir.

Uluçay, D. M., ve Melek, G. (2017). Türkiye'deki okullarda siber zorbalık: Bir literatür değerlendirmesi. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 91-106. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2017.5.005.x>

We Are Social. Global Digital Reports (2024). Digital 2024: Turkey. (Erişim tarihi: 06.04.2024). <https://datareportal.com/reports/digital-2024-turkey> adresinden edinilmiştir.

Ekler

Ek-1 Dijital Nezaket Ölçeği

	Aşağıdaki ifadeler için kendinize en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1.	İnternetteyken, kaba görünmemeye özen gösteririm.	☐	☐	☐	☐
2.	İnternetteyken, birini utandıracak fotoğraflar paylaşmamaya özen gösteririm.	☐	☐	☐	☐
3.	İnsanların birbirlerine nazik davrandığı internet sitelerini tercih ederim.	☐	☐	☐	☐
4.	İnternetteyken, gereksiz tartışmaları veya abartılı tepkileri sonlandırmaya çalışırım.	☐	☐	☐	☐
5.	İnternetteyken, sonradan pişman olacağım sözler kullanmamaya özen gösteririm.	☐	☐	☐	☐
6.	İnterneti, iyi olduğum veya gurur duyduğum şeyleri paylaşmak için kullanırım.	☐	☐	☐	☐
7.	Yanlış anlaşılmamak için internette neyi nasıl söylediğime çok dikkat ederim.	☐	☐	☐	☐
8.	İnternette iletişim kurduğum kişiler benim iyi biri olduğumu düşünür.	☐	☐	☐	☐

Extended Abstract

Introduction

With the rapid introduction of digital technologies into our lives, their right and wrong use has become an important issue. Internet users are expected to have specific skills and behaviours online. Individuals should be aware of their rights and responsibilities as citizens in the online environment (Council of Europe, 2021). Digital technologies have also changed the concept of citizenship (Law, Chow, and Fu, 2018). Traditional citizenship has been replaced by digital citizenship (Kim and Choi, 2018). Digital citizenship is seen as the ability of individuals to participate in social and governmental affairs in the online environment and to demonstrate appropriate attitudes and behaviours when using technology by taking responsibility for their actions (Mossberger, Tolbert, and McNeal, 2007).

Another concept that has entered our lives with technology is 'digital civility'. Beseler, Jones, and Mitchell (2021) explain that digital civility is a component of digital citizenship. Civility in the context of citizenship is a more concrete indicator of tolerance and respect (Dishon and Ben-Porath, 2017). Digital civility generally refers to prosocial behaviours, i.e., positive social behaviours online. These behaviours are expressed by thinking about the privacy of others when sharing and behaving against bullying (Beseler et al., 2021). In this respect, digital civility can be seen as an antidote to cyberbullying (Rowland and Klisanin, 2018).

Though the new generation uses technology and goes online from an early age, there is no measurement tool in Turkish to assess the level of digital civility among internet users, including primary and secondary school students. Therefore, "Measuring Online Prosocial Behaviours in Primary School Children: Psychometric Properties of the Online Civility Scale" was translated into Turkish. The "Digital Civility Scale" developed by Beseler et al., (2021) was applied to fourth, fifth, and sixth grade students and is a valid and reliable scale. The adaptation of this scale will likely provide important contributions to Turkish literature. It can be used to measure the digital civility levels of students aged 10 to 12 years and to investigate the effects of these characteristics on technology use. Therefore, this study aims to answer the question: What are the results on the reliability and validity of the Digital Civility Scale?

Methodology

This study is a "scale adaptation" study. The adapted scale was applied to 472 students. Four hundred fifty-three students were included in the data analysis, including outliers and missing data. This shows that the sample size is sufficient for a scale adaptation study (Tabachnick and Fidell, 2001). A purposive sampling technique was used to determine the sample for the study. In this context, data were collected from fourth, fifth, and sixth grade students studying in Ankara. The study included 261 fourth-grade students, 82 fifth-grade students, and 110 sixth-grade students. Of the participants, 245 were female and 207 were male.

In this study, Jones and Mitchell (2016) initially developed a scale for 11-17 year-olds with two sub-dimensions, 'Online Respect' and 'Online Civic Engagement', originally called 'Defining and measuring youth digital citizenship' and then adapted by Beseler et al., (2021) and called initially 'Measuring Online Prosocial Behaviours in Primary School Children: Psychometric Properties of the Online Civility Scale', was developed for primary school children in grades 4, 5, and 6. This scale was adapted into Turkish. This scale has one factor and consists of eight items. When analysing these two scales, it can be seen that they have similar items but are named with different terms. This is because the concept of digital citizenship consists of comprehensive sub-dimensions. It is stated that the concept of digital citizenship is an

overarching concept (Ribble, Bailey and Ross, 2004) and that digital civility is a component of digital citizenship by adding various concepts that expand the concept day by day (Beseler et al., 2021).

After the researchers who developed the scale had obtained the necessary approvals, the scale was translated into Turkish by three different language experts. The translations were then reviewed and compared by the experts, and the statements thought to represent each item best were rated according to the criteria of comprehensibility and cultural appropriateness. The Turkish scale was translated back into English and again rated by subject matter and language experts. The researchers and experts agreed upon the final version of the scale. The collected data were analysed using percentages, frequencies, exploratory factor analysis (EFA), and confirmatory factor analysis (CFA). These analyses were carried out using the statistical programmes SPSS and AMOS.

Findings

According to the results of KMO and Bartlett test analysis, the KMO value of 0.760 indicates that the sample size is sufficient, and the Bartlett test ($\chi^2=635.096$; $sd=28$, $p=.000$) is significant, indicating that the data has a normal distribution. These results show that the data are suitable for factor analysis (Tabachnick and Fidell, 2013). The results of the EFA analysis show that the first factor contributes to 34.618% and the second factor contributes to 15.767%. The contribution of the second factor to the total variance is significantly lower than that of the first factor. In such a case, it was decided that the number of factors should be 1. When the factor loadings of the items in the scale were assessed using the EFA results, it was found that the loadings of all items were above .30. Therefore, it was decided to keep all items in the scale.

The analyses show that the digital civility scale is a valid and reliable measurement tool suitable for Turkish culture and language. This adapted scale can be used to determine the level of digital civility of 10-12-year-old students and assess its relationship with many variables. It has been proposed as a measurement tool that can be used to determine the relationship between the level of students' digital civility and the level of digital citizenship. In addition, it was found that there is not enough information in the literature about the similarities and differences between students' civil behaviour in online and offline environments. Uncovering these connections and determining the level of students' digital civility will make an important contribution to the field of education.